

Gradski muzej Požega

život prije 3 700 godina

ALILOVCI

Požega, 2015.

Janja Mavrović Mocos

Mirela Pavličić

Alilovci, život prije 3 700 godina
katalog izložbe

Gradski muzej Požega

Od 18. svibnja do 18. lipnja 2015.

Požega, 2015.

Zahvaljujemo svima koji su pridonijeli realizaciji ove izložbe.

Izložba je ostvarena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Grada Požege.

UVOD

Istraživanjem lokaliteta Alilovci Lipje po prvi se put dobio detaljan i stratigrafski pouzdan uvid u izgled jednog stambenog objekta iz vremena početka srednjega brončanoga doba na prostoru kontinentalnog dijela Hrvatske. Osim toga ovo je ujedno i prvo istraživanje ovoga razdoblja na prostoru zapadne Slavonije koje je na svjetlo dana iznijelo pregršt kvalitetnog keramičkog materijala te potpuno neočekivane i vrlo vrijedne nalaze kao što su *Brotlaibidol* i jantarna perla. Zbog nedostatka arheoloških istraživanja o spomenutom se razdoblju na prostoru zapadne Slavonije nije znalo apsolutno ništa.

Slavonija obuhvaća prostor istočne Hrvatske i smještena je između rijeke Drave na sjeveru, koja je i prirodna granica s Mađarskom, rijeke Save na jugu, gdje je granica s Bosnom i Hercegovinom te Dunava na istoku gdje je granica sa Srbijom. Unutar tog velikog prostora uvriježena je podjela na istočnu, ravničarsku i zapadnu, brdovitu Slavoniju. Istočna Slavonija obuhvaćala bi prostor Đakovačkog ravnjaka i Podunavlja, dok bi zapadna Slavonija obuhvaćala prostor od istočnih dijelova Požeške kotline sve do Bilogore. Prema trenutnoj podjeli Hrvatske na županije, u zapadnu Slavoniju ulazile bi Požeško – slavonska županija, dijelovi Bjelovarsko – bilogorske i Virovitičko – podravske županije, te manji dijelovi Sisačko – moslavačke županije. Prema tome, sjevernu granicu zapadne Slavonije čini Bilogora, na sjeverozapadu ju zatvaraju rijeke Ilova i Pakra, na zapadu seže do područja Novske i Nove Gradiške, dok joj južne i istočne granice zatvaraju planine Požeška gora, Dilj i Krndija. Požeška kotlina, smještena na pogodnom komunikacijskom putu, bogata obiljem plodne zemlje i sa svih strana zaštićena planinama predstavljala je od najranije prapovijesti, kroz antiku i srednji vijek sve do današnjih dana idealno mjesto za život.

Ovaj brdoviti dio Slavonije, unatoč svojoj kompaktnosti, strateški je otvoren prema vrlo važnoj komunikaciji – rijeci Savi, koja je u prapovijesti bila od izuzetnog značaja. Put prema rijeci prolazi kroz današnji grad Pleternicu, koja je smještena na tzv. vratima Požeške doline. Alilovci su od toga prijevoja kod današnje Pleternice, prema glavnoj komunikaciji, udaljeni svega 15 km, što im je u vrijeme srednjega brončanoga doba omogućavalo siguran život u zaleđu, okruženom planinama, i relativno brzi izlaz do rijeke Save uz koju je išao put prapovijesne razmjene i trgovine.

POVIJEST ISTRAŽIVANJA I PREGLED ZBIVANJA NA ŠIREM PROSTORU

Bez obzira što je srednje brončano doba izuzetno zanimljivo i živo razdoblje prapovijesti, o njemu se na prostoru zapadne Slavonije, kao što je već rečeno, nije znalo ništa. I o ranom brončanom dobu, koje mu prethodi se znalo vrlo malo. Rano brončano doba je na spomenutom prostoru obilježeno pojavom liscenske keramike, koja je evidentirana na četiri lokaliteta koja, nažalost, nisu sustavno istraživana pa i prikupljeni podatci nisu u potpunosti relevantni. Riječ je o lokalitetu Gradac s položajima Babišnjača, Klasje i Rebar, te lokalitet Lakušija – Otsik (Potrebica & Balen 1999, 23). Nakon toga gotovo četrdeset godina nije bilo nikakvih istraživanja niti aktivnosti na spomenutom prostoru vezanih uz kraj ranoga i početak kasnoga brončanoga doba.

Situacija se, nasreću, mijenja 2009. godine kada su na temelju informacija dobivenih od Zorana Markovića, koji se dugi niz godina zanima za arheološku građu svoga kraja, uslijedila rekognosciranja središnjeg dijela Kotline oko sela Alilovci i sondiranje na lokalitetu Alilovci Lipje. Ovim je aktivnostima utvrđeno kako se radi o materijalu iz vremena srednjega brončanoga doba. Narednih su godina, uz pomoć Zorana Markovića, Zdenka Bartolovića i Hrvoja Petrovića, prikupljeni i mnogi drugi površinski nalazi koji pokazuju kako lokalitet Alilovci Lipje nije osamljeni slučaj. Površinski nalazi koji odgovaraju spomenutom razdoblju prikupljeni su s lokaliteta Trenkovo brdo, Turnić i Potočani, dok su manji ulomci keramike prikupljeni u sustavnim

1. Lokaliteti iz vremena početka srednjega brončanoga doba u Požeškoj kotlini

istraživanjima tumula III na lokalitetu Kaptol – Čemernica (Slika 1). Situacija na lokalitetu Kaptol – Čemernica je specifična. Prilikom istraživanja stariježeljznodobnog tumula III u jami, koja se nalazila tik uz istočni zid dromosa, pronađeni su ulomci lasinjske i srednjebrončanodobne keramike. Ovi nalazi potječu iz sustavnih istraživanja, ali im

je kontekst nejasan. Jama, čija funkcija i odnos s dromosom nisu u potpunosti jasni, zatrpana je zemljom s obližnjeg prostora, prilikom čega su pokupljeni ulomci eneolitičke i srednjobrončanodobne keramike. Jama je zatrpana vjerojatno prilikom nasipanja tumula, s obzirom na to da naknadni ukopi nisu bili vidljivi. Ova situacija ukazuje na postojanje naselja iz vremena srednjega brončanoga doba u neposrednoj blizini tumula, koje nažalost do sada nije locirano. Osim toga, 2009. godine provedena su i zaštitna istraživanja na trasi magistralnog plinovoda Slobodnica – Donji Miholjac, prilikom kojih je istražen lokalitet Brdo kod Čaglina (Nodilo 2009, 93 i 94). Na taj su način prikupljeni podatci, u relativno kratkom razdoblju, u potpunosti promijenili sliku na prostoru zapadne Slavonije o jednom razdoblju prapovijesti koje je bilo potpuno nepoznato.

Za razliku od zapadne Slavonije prostor istočnog dijela je puno bolje istražen. Na tom je području, istraživanjem lokaliteta Dalj – Livadice, nekoliko položaja u Vinkovcima, Ciglana kod Gunje, Novi Prekovci kod Đakova, te u novije vrijeme Josipovac Punitovački – Veliko polje I, utvrđena egzistencija vatinsko – belegiške faze slavonsko – srijemske varijante vatinske kulture kako je nazivaju hrvatski arheolozi (Majnarić – Pandžić 1984, 79), odnosno prve faze belegiške kulture kako se ta ista pojava naziva na prostoru Srbije i Rumunjske (Tasić 1974, 241). Vatinsko – belegiškoj fazi slavonsko – srijemske varijante vatinske kulture prethodi faza Lovas, koja je datirana u stupanj Br B1 što je istovremeno s materijalom iz Alilovaca. Srbijanski

arheolozi smatraju kako se prva faza belegiške kulture razvila u Srijemu, nakon čega se širi obuhvaćajući južne dijelove Bačke i veliki dio Banata, na istoku dopire sve do južnog Banata uključujući i područje Rumunjske, na jugu je nalazimo na uskom pojasu ušća Save u Dunav kod Beograda, dok na zapadu dolazi do područja istočne Slavonije, odnosno Vukovara. S druge strane hrvatski arheolozi smatraju kako se spomenuta kulturna pojava razvila upravo na prostoru istočne Slavonije i zapadnog Srijema.

Na prostoru Podravine i Zagorja u isto vrijeme, oko 1700. g. pr. Kr., egzistira završna faza licenske keramike koja je već na svom zalasku (Marković 2003, 128). Licenska keramika je kulturna pojava koja obuhvaća prostor od Donje Austrije i Gradišća, preko zapadne Mađarske i Slovačke, pa sve do Slovenije i sjeverozapadne Hrvatske. Naziv je dobila prema njemačkoj riječi „die Litze“ u značenju uzica. Uz pomoć uzice se utiskivao prepoznatljiv ukras u još mekanu, nepečenu glinu.

Na prostoru srednje Europe istovremeno s Alilovačkim nalazima, završnom fazom licenske keramike, te fazom Lovas egzistiraju brojne druge kulturne manifestacije koje smo prema keramičkom materijalu mogli povezati sa zbivanjima u zapadnoj Slavoniji. Na prostoru istočne Slovačke riječ je o kasnoj kulturi Otomani te u jugozapadnoj Slovačkoj o kasnoj kulturi Mađarovce i horizontu Dolný Peter kulture grobnih humaka. U

Mađarskoj paralelno egzistiraju, a na nekim se mjestima i isprepliću kultura grobnih humaka, kultura panonske inkrustirane keramike te kultura Veteřov, dok je u Austriji riječ o kulturi Veteřov i grupi Böhheimkirchen kulture Veteřov (Kiss 2013, 61-97).

Veliki broj kulturnih pojava koje se vrlo često međusobno isprepleću i teško im je odrediti stroge granice govore u prilog činjenici kako je ovo dinamično razdoblje u kojemu su se kontakti, prijenos ideja (ukrašavanje otiskom spletene vrpce) i dobara (jantar, *Brotlaibidoli*, importirana keramika) odvijali vrlo brzo, možda unutar jedne generacije, na cijelom prostoru srednje Europe. Takvi, dobro utvrđeni putovi i brza razmjena u vrijeme srednjega brončanoga doba sigurno su dali dobre temelje za pouzdanu i brzu opskrbu sirovinama koja je bila toliko neophodna u vrijeme kasnoga brončanoga doba.

O LOKALITETU

Arheološki lokalitet Alilovci Lipje nalazi se na sjevernom izlazu iz sela Alilovci, istočno od ceste koja vodi prema Kaptolu. To je područje centralnog, nizinskog dijela Požeške kotline. Lokalitet je otkriven 2007. godine, zahvaljujući obitelji Bartolović, koja je prilikom oranja našla skoro cijelu keramičku posudu i Zoranu Markoviću koji je taj nalaz prijavio. Prva istraživanja i rekognosciranja šire

2. Sonda A, istraživanje 2009.
(foto Janja Mavrović Mokos)

okolice započela su već 2009. godine. Zanimanje lokalnog stanovništva za nova istraživanja rezultiralo je evidentiranjem još četiri lokaliteta iz vremena početka srednjega brončanoga doba. Lokaliteti Trenkovo brdo i Turnić smješteni su u centralnom dijelu Kotline, dok su Kaptol – Čemernica i Potočani smješteni na južnim obroncima Papuka. Alilovci imaju centralnu poziciju, dok se svi ostali lokaliteti nalaze u krugu od 5 km prema jugu (Turnić), zapadu (Trenkovo brdo) i sjeveru (Potočani i Kaptol – Čemernica). Alilovci su jedini sustavno istraživani,

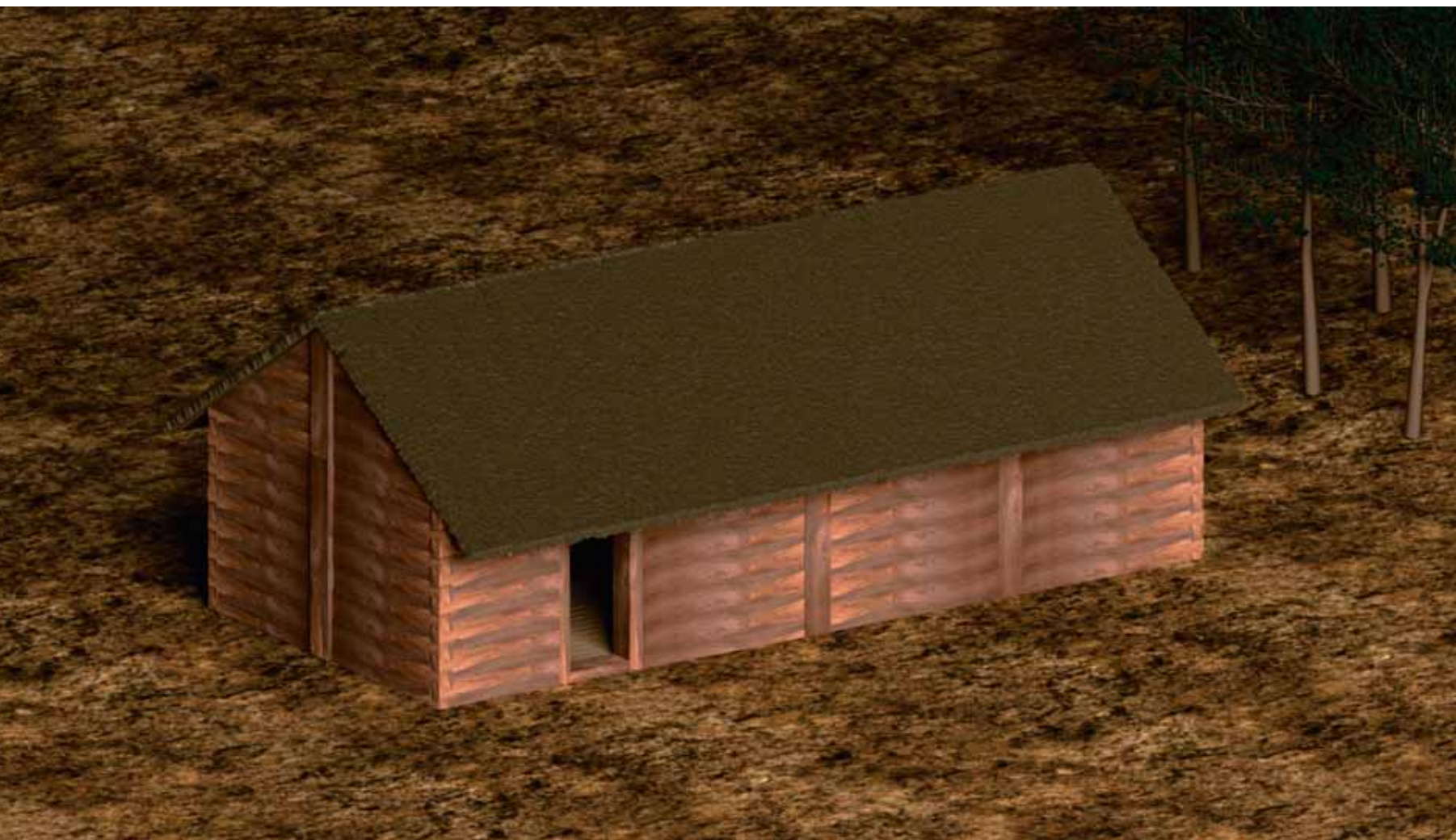
dok su na ostalim lokalitetima nalazi sakupljeni na površini tijekom oranja.

Od 2009. do 2014. godine istraženo je trinaest većih ili manjih sondi u kojima su pronađeni tragovi naseljavanja iz vremena eneolitika, početka srednjega brončanoga doba te srednjega vijeka. Za sada su dvije najvažnije istražene sonde A i E (Slike 2 i 3), u kojima su pronađeni ostatci jednog većeg (dimenzija 13.5 X 6.5 m) i jednog manjeg poluukopanog stambenog objekta (dimenzija 5 X 2.5 m) s nadzemnom drvenom konstrukcijom. Stupovi, kao konstrukcijski element kuće, nisu pronađeni, što nas je navelo na zaključak

3. Sonda E, istraživanje 2012.
(foto Hrvoje Potrebica)

da je nadgrađe bilo napravljeno od debljih greda ili balvana poslaganih jedni na druge i međusobno povezanih "muškim" i "ženskim" utorima (Slika 4). Takav sistem gradnje se i danas primjenjuje u brojnim dijelovima Hrvatske koji obiluju drvenom građom. Najznačajniji primjer takve suvremene gradnje su drvene kuće iz Turopolja, koje su zaštićene kao kulturno dobro. Oba stambena objekta su orijentacije sjeverozapad – jugoistok i građena su po istom principu; unutrašnjost im je bila premazana debljim slojem kućnog lijepa, imali su operativni dio u kojem se skladištila i pripremala hrana, tzv. "kuhinju", te pravilno, okruglo ognjište promjera oko 1 m, koje se nalazilo tik uz "kuhinju". Prilikom istraživanja prve kuće u sondi A uočene su stratigrafski dvije različite, ali neprekinute faze naseljavanja objekta. Ovakav stratigrafski kontekst potvrđen je i radio karbonskom metodom datiranja, provedenom u Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory, Miami, Florida. Na analizu je poslano pet uzoraka kostiju iz različitih stratigrafskih jedinica. Datumi dobiveni za starije stratigrafske jedinice kreću se u rasponu od 1670. do 1460. g. pr. Kr., a za mlađe od 1450. do 1300. g. pr. Kr.

4. Rekonstrukcija kuće

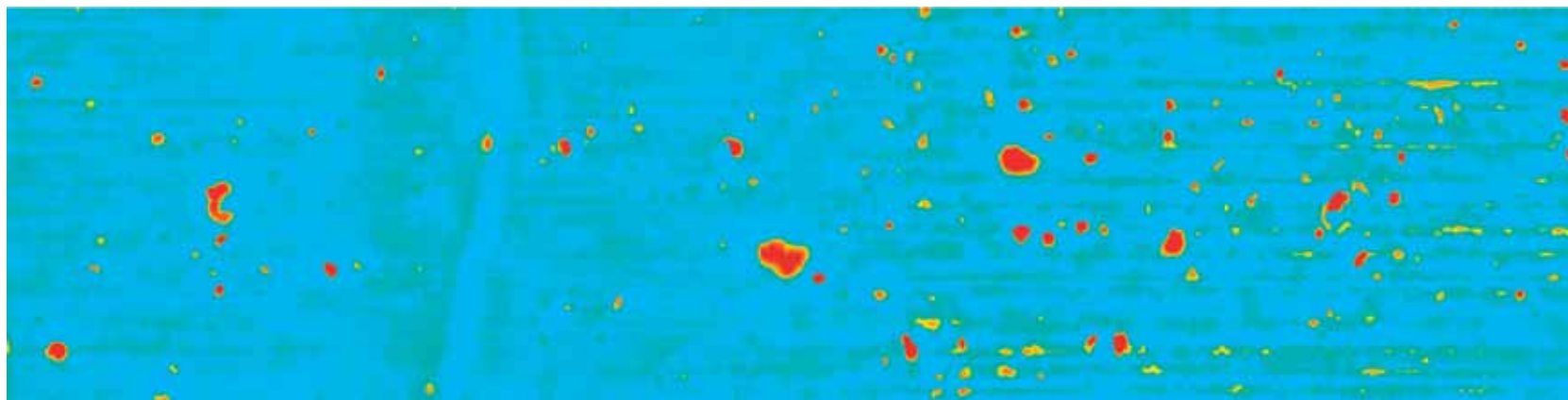
Od 2012. godine uz arheološka istraživanja provode se i ona geofizička. Riječ je o nedestruktivnoj i neinvazivnoj metodi uz pomoću koje se, ispod površine zemlje, mogu evidentirati različite arheološke strukture nastale ljudskim djelovanjem. Geofizička istraživanja provodi tvrtka GEARH d.o.o. pod vodstvom doc. dr. Branka Mušića s Odsjeka za arheologiju, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani (Slika 5).

Od keramičkog materijala svakako se kvalitetom i ukrasom ističu oni iz vremena srednjega brončanoga doba, koji i čine okosnicu ove izložbe te oni srednjovjekovni. Riječ je o loncima izrađenima na lončarskom kolu koji su od vrha do dna ukrašeni urezanim valovitim linijama i žigosanim pravokutnicima. Kao što je vidljivo keramički materijal je najbrojniji, no u prvoj istraženoj sondi A, koja je datirana na početak srednjega brončanoga doba, pronađena je i veća

količina kostiju. Njihovom analizom, koju je provela dr. sc. Tajana Trbojević Vukičević sa Zavoda za antomiju, histologiju i embriologiju, Veterinarskog fakulteta u Zagrebu, utvrđeno je da najveći postotak čine kosti goveda, svinja i jelena. Ovce i koze su zastupljene u znatno manjem broju. Evidentirane su i kosti psa, no najzanimljiviji je nalaz dabrovog zuba. Na nekoliko komada govedih i jelenjih rogova uočena je obrada, ali njihova namjena, zbog fragmentiranosti, nije u potpunosti jasna.

Iz svega navedenog jasno je kako je riječ o iznimno važnom i arheološki bogatom lokalitetu koji svake godine, iznova, na svijetlo dana donese pregršt zanimljivih podataka i nalaza materijalne kulture od kojih su, zasada, najvažniji oni iz vremena početka srednjega brončanoga doba.

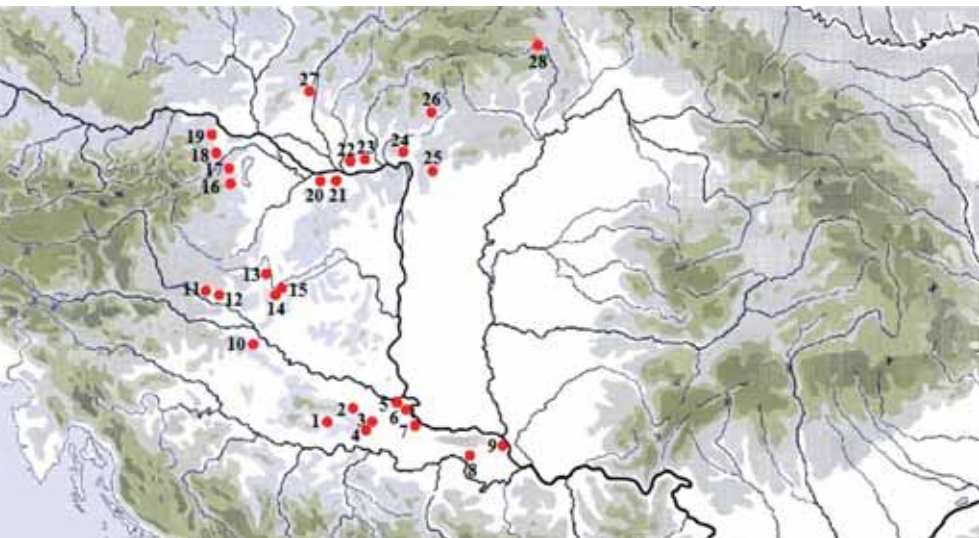
5. Potencijalne arheološke strukture prema nalazima magnetometrije

VAŽNOST SREDNJEBRONČANODOBNOG KERAMIČKOG MATERIJALA

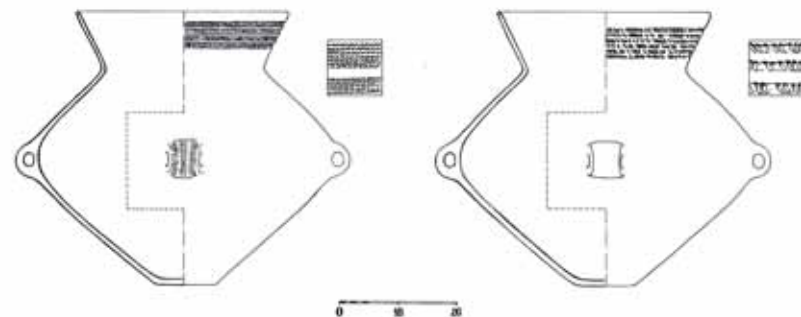
Osim *Brotlaibidola* i jantarne perle koji dodatno potvrđuju značaj Alilovaca i Požeške kotline unutar mreže trgovine i razmjene na širokom prostoru 1700. g. pr. Kr., keramički je materijal taj, koji je bio glavni alat u pozicioniranju lokaliteta na kronološkoj i kulturološkoj karti Europe. Riječ je o izuzetno finoj i kvalitetnoj keramici, koja je bogato ukrašena i tipološki vrlo raznovrsna. Kao što je već rečeno za pojedine keramičke oblike paralele nalazimo na širokom prostoru od Slovenije i Austrije, preko Slovačke, pa sve do Mađarske i Srbije te Bosne i Hercegovine (Slika 6).

1. Alilovci Lipje, 2. Podgorač – Breške, 3. Josipovac Punitovački – Veliko polje I, 4. Novi Perkovci – Krčavine, 5. Aljmaš, 6. Dalj, 7. Vukovar, 8. Gomolava, 9. Belegiš – Stojica gumno, 10. Koprivnički Ivanec – Piškornica, 11. Murska Sobota – Nova tabla, 12. Pod Kotom – jug pri Krogu, 13. Zalaegersberg – Ságod – Bekeháza, 14. Balatonmagyaród – Hidvégpuszta, 15. Vörs – Kerekerdő, 16. Mattersburg, 17. Grosshöflein – Föllik, 18. Guntramsdorf, 19. Böheimkirchen, 20. Mosonszentmiklós – Jánosházapuszta, 21. Ménfőcsanak, 22. Dolný Peter, 23. Mužla – Čenkovo, 24. Šturovo – Obidská pustatina, 25. Tiszafüred – Majoroshalom, 26. Včelince, 27. Vesele, 28. Nižná Miš'la

Najbrojniji su lonci i zdjele, koji prednjače i po varijetetu oblika. Zatim slijede vrčevi s jednom ručkom i amforice, dok su od poklopaca pronađena svega dva primjerka. Najznačajniji oblik je svakako bikonični lonac, koničnog vrata s četiri trakaste ručke na trбуhu koji direktno povezuje Alilovce sa sličnim oblicima pronađenima na cijelom prostoru srednje Europe (Slika 7). Vrat i ručke ukrašeni su precizno utisnutom spletenom vrpcom, dok su dva najljepša primjerka ovoga tipa još dodatno ukrašena urezanim linijama i plastičnim aplikacijama trokutastog presjeka (Slika 8). Plastična polukružna aplikacija trokutastog presjeka, ispod koje se nalazi urezani ukras, povezuje trakaste ručke. Spomenuti je ukras vrlo važan zbog paralela sa susjednom Mađarskom. Naime, plastična polukružna aplikacija trokutastog presjeka je karakterističan ukras za najraniju fazu kulture

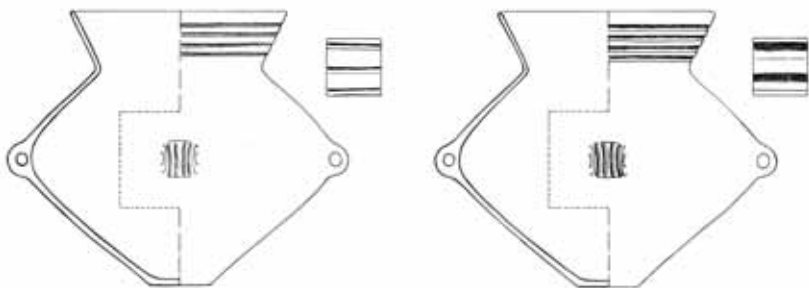
7. Lonci koničnog vrata i bikoničnog trбуha s

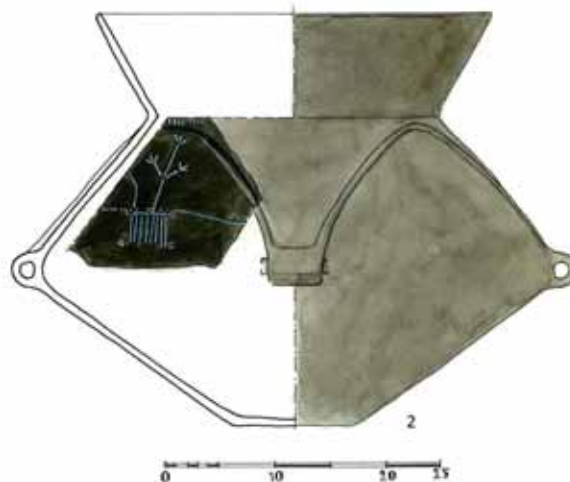
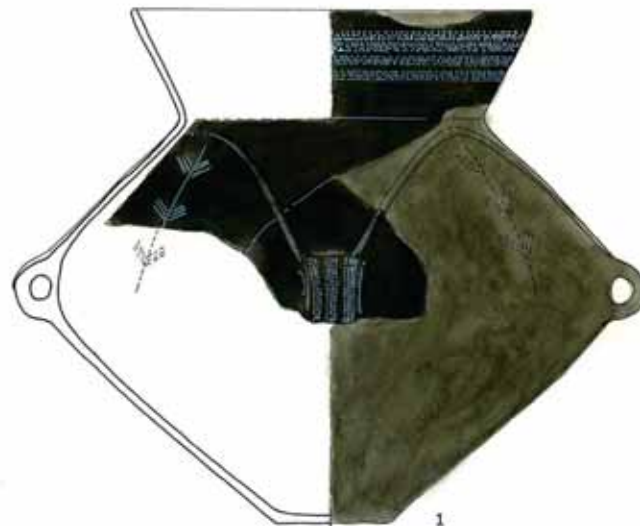
grobnih humaka, što i Alilovce smješta u isti vremenski okvir, odnosno u vrijeme samoga početka srednjega brončanoga doba.

Na nekim primjercima vrčeva i zdjela koji su ukrašeni urezanim linijama pronađeni su i tragovi bijele inkrustacije. Inkrustacija je smjesa načinjena od samljevenih školjaka ili roga koja se utiskivala u plitko urezane linije te je na crnoj podlozi davala kontrastni i efektni ukras. Osim inkrustacije značajna je i upotreba grafita. Grafit se premazivao preko kvalitetne, crno pečene keramike, dajući joj na taj način srebrnkasti sjaj (Slika 9). Grafitni premaz se na ovom području obilato počeo koristiti tek u vrijeme starijeg željeznog doba, odnosno u vrijeme grupe Martijanec – Kaptol, no očito početci takvog ukrašavanja keramike sežu u vrijeme srednjeg brončanog doba. Takav podatak ne čudi, pošto se u Kaptolu nalazi rudnik grafita koji je bio eksploatiran sve do sredine 20. stoljeća.

četiri trakaste ručke (crtež Martina Rončević)

8. Dva najljepša primjerka lonaca koničnog vrata i bikoničnog trbuha ukrašena s urezanim linijama i plastičnim trakama (crtež Krešimir Rončević)

U manjem stambenom objektu sonde E pronađena je i manganova ruda, odnosno manganit (Slika 10). Napravljena je rendgenska fluorescentna spektroskopija (XRF). Analizom je utvrđeno da se grumenje sastoji od velike količine mangana i željeza, odnosno najvjerojatnije od manganovih i željeznih oksida. Ležište manganita postoji u Srednjem Lipovcu, na jugoistočnim obroncima Požeške gore. Ova se ruda koristila kao dodatak keramici kako bi ona bila crne boje.

Svi do sada izneseni podatci govore u prilog činjenici kako su alilovački majstori keramičari bili vrsni u svome zanatu. Vrlo dobro su znali gdje su izvori kvalitetnih sirovina (glina, grafit, manganit) te na koji ih je način najbolje iskoristiti kako bi dobili ne samo kvalitetnu već i bogato ukrašenu keramiku.

**10. Manganit pronađen u sondi E
(foto Janja Mavrović Mokos)**

9. Konična zdjela ukrašena grafitnim premazom (foto Jurica Mokos)

Srednje brončano doba je razdoblje prapovijesti koje traje od 1700. do 1300. g. pr. Kr. Kao što je iz svega do sada iznesenog vidljivo, riječ je o vrlo dinamičnom periodu kojega karakterizira miješanje različitih kultura i kulturnih stilova na cijelom prostoru srednje Europe. Ovakva situacija ukazuje i na vrlo žive kontakte između onodobnih zajednica te na razgranatu mrežu trgovine i razmjene ideja i dobara. Uz pomoć tipologije keramičkog materijala možemo potvrditi da su i Alilovci te Požeška kotlina svakako bili dio tih dinamičnih procesa početkom srednjega brončanoga

doba. U prvom redu je to vidljivo na primjercima lonaca koničnog vrata i bikoničnog trbuha s četiri trakaste ručke. Gotovo identičan primjerak alilovačkom nalazimo u ukopu u pitosu iz Mattersburga u Gradišću. Osim paralela u obliku i načinu ukrašavanja oni su vrlo slični i po dimenzijama. Riječ je o loncima izuzetno velikih dimenzija. Primjerak iz Mattersburga je visok 48,6 cm, promjer ruba iznosi 29,6 cm, promjer dna 14,6 cm dok je promjer trbuha 54 cm (Benkovsky – Pivovarova 1986, 188). Kod oba primjerka ovakvih lonaca iz Alilovaca promjer ruba iznosi 36 cm, promjer dna je 12 cm, dok promjer trbuha kod jednoga iznosi 50 cm, a kod drugoga 45 cm (Slika 8).

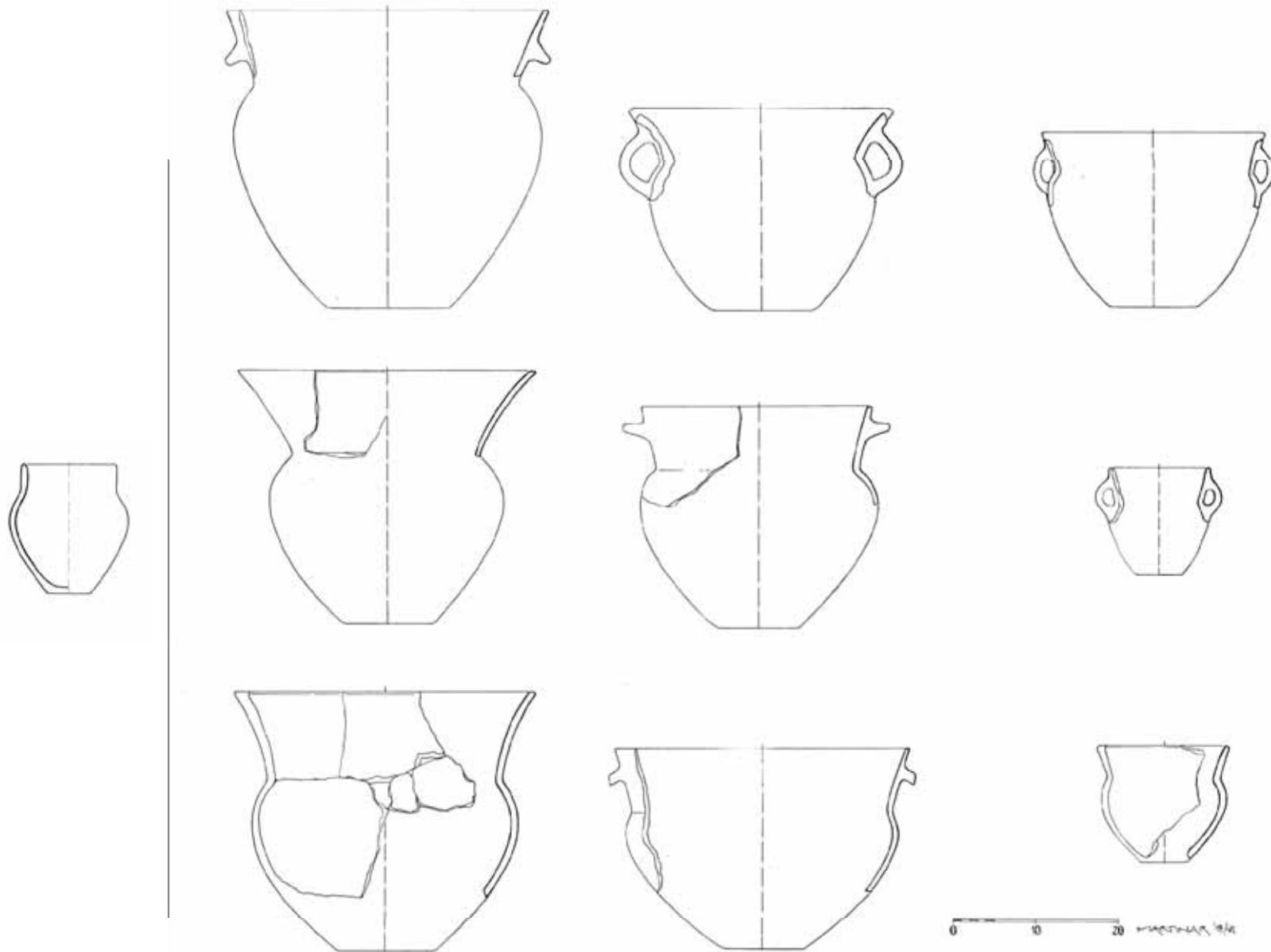
Na lokalitetu Mužla – Čenkov u južnoj Slovačkoj možemo također pronaći dobre paralele. Jedan je lonac na ramenu ukrašen trakama od po nekoliko redova otisaka spletene vrpce i plastičnim polukružnim aplikacijama koje se uzdižu od trakastih ručki prema ramenu, što u potpunosti odgovara alilovačkim primjercima. Slične varijante ovog tipa lonaca nalazimo i u Sloveniji, na lokalitetima Pod Kotom – jug pri Krogu i Kotare.

Važno je naglasiti kako razvoj ovog specifičnog oblika možemo pratiti na okolnom području sve od vremena ranoga brončanoga doba. Riječ je o lokalitetima Koprivnički Ivanec – Piškornica i Grabrovac kod Đakova. Ovi se lonci jasno razlikuju od sličnih oblika pronađenih na gotovo svim lokalitetima prve faze belegiške kulture na području Srbije. Glavna razlika je u načinu oblikovanja

vrata. Svi navedeni primjerci imaju naglašeno koničan vrat, dok primjerci iz Srbije uvijek imaju cilindričan vrat. Ovakva jasno uočljiva razlika nagnala nas je na razmišljanje kako se ovi lonci, s lokaliteta Alilovci Lipje, razvijaju iz srodnih oblika iz vremena ranoga brončanoga doba.

Zanimljivi su i manji lonci cilindričnog vrata i zaobljenog tijela (Slika 11 – lijevo). Oni od svih definiranih tipova s lokaliteta Alilovci Lipje jedini imaju cilindrično oblikovani vrat, dok svi ostali tipovi imaju jače ili blaže koničan vrat. Adekvatnih paralela za ovaj oblik je malo. Jedina dva slična primjerka pronađena su na lokalitetima Taborac u Austriji i Ménfőcsanak u Mađarskoj. Ovaj potonji je vrlo važan iz razloga što je lonac pronađen u zatvorenom grobnom kontekstu zajedno sa srpastim iglama koje se pouzdano datiraju u vrijeme početka srednjega brončanoga doba.

Lonce jače ili blaže koničnog vrata i zaobljenog tijela također nalazimo na susjednim područjima (Slika 11 – desno). U Austriji su pronađeni na lokalitetu Böheimkirchen, dok su u Sloveniji pronađeni na lokalitetima Notranje Gorice, Murska Sobota – Nova tabla, Mali Otanik, Zornica i Veliki Zjot. Na području Hrvatske iste oblike nalazimo na području od Podravine (Koprivnički Ivanec – Piškornica i Koprivnica – Cerine 3) preko Požeške kotline sve do okolice Đakova (Grabrovac i Josipovac Punitovački – Veliko polje I). Ovi lonci su se, isto kao i prethodni oblici, razvili iz srodnih oblika iz vremena ranoga

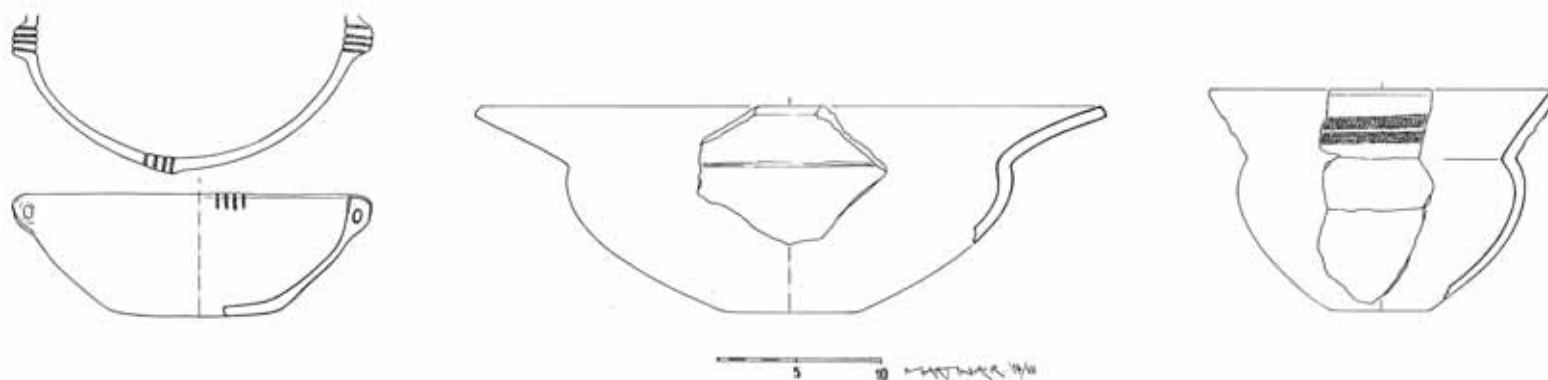
11. Manji lonci cilindričnog vrata i zaobljenog tijela i lonci koničnog vrata i zaobljenog tijela (crtež Martina Rončević)

brončanoga doba. Na temelju materijala iz Hrvatske i Slovenije pouzdano se može pratiti njihov razvoj, koji je potvrđen i relativno kronološkim te apsolutno kronološkim datacijama temeljenima na radiokarbonskim analizama. Razvoj se može pratiti i prema načinu ukrašavanja. Oblici iz vremena ranoga brončanoga doba ukrašeni su metličastim ornamentom ili urezivanjem, dok na lokalitetu Alilovci Lipje niti jedan primjerak nije ukrašen. U prilog tezi o kontinuiranom razvoju ovog oblika ide i činjenica da se lonci ovoga tipa u starijoj fazi naseljavanja kuće iz sonde A javljaju u 36% slučajeva, dok puni cvat doživljavaju u narednoj, mlađoj fazi kada se javljaju u 64% slučajeva.

Konične zdjele ravnog ruba i dna su također važne u povezivanju Alilovaca s okolnim prostorom zbog specifično oblikovanog otvora. Na četiri nasuprotna kraja rub im je

jezičasto izvučen, pa otvor nije okrugao, već ovalan (Slika 12). Identične oblike ovalno oblikovanoga otvora pronalazimo u Austriji (Taborac, Böhheimkirchen i Grosshöflein – Föllik) dok slične varijante s okruglim otvorom nalazimo na lokalitetima u Sloveniji (Murska Sobota – Nova tabla) i Hrvatskoj (Josipovac Punitovački – Veliko polje I, Vinkovci Duga ulica br. 23 i Dalj Livadice). Ostale oblike koničnih zdjela koji su podijeljeni prema različito oblikovanom zaravnjenom rubu, koji može biti zakošen prema unutra ili izvučen prema van, također nalazimo na lokalitetima Taborac, Guntramsdorf, Pod Kotom – jug pri Krogu, Novi Perkovci, Dalj Livadice, Grabrovac te na lokalitetima u Slovačkoj Včelince i Štúrovo – Obidská pustatina.

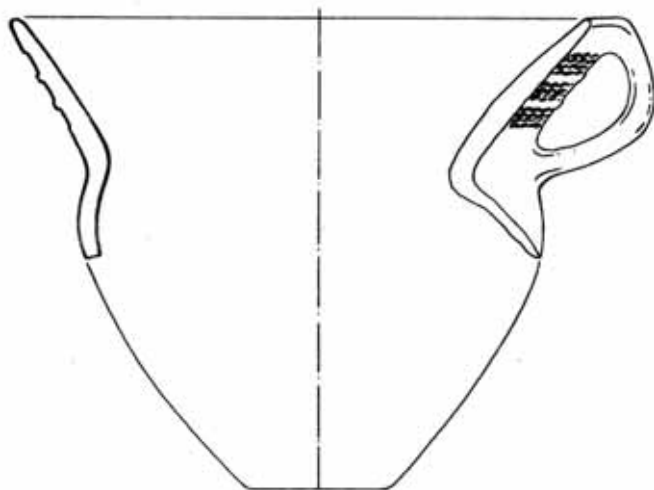
Vrlo su specifične veće, pliće konične zdjele ravnog

12. Konična zdjela ovalnog otvora, konična zdjela neproporcionalno razgrnutog oboda i bikonična zdjela (crtež Martina Rončević)

rubu i dna te neproporcionalno velikog, razgrnutog oboda (Slika 12). Premda im je tijelo konično jako su slične oblicima s bikoničnim tijelom i naglašeno koničnim vratom. Neproporcionalno veliki razgrnuti obod predstavlja pravu rijetkost pa direktnih analogija nema. Možda je ovdje riječ o lokalnoj proizvodnji koja je nastala po uzoru na vrlo raširene i učestale oblike s bikoničnim tijelom i naglašeno koničnim vratom.

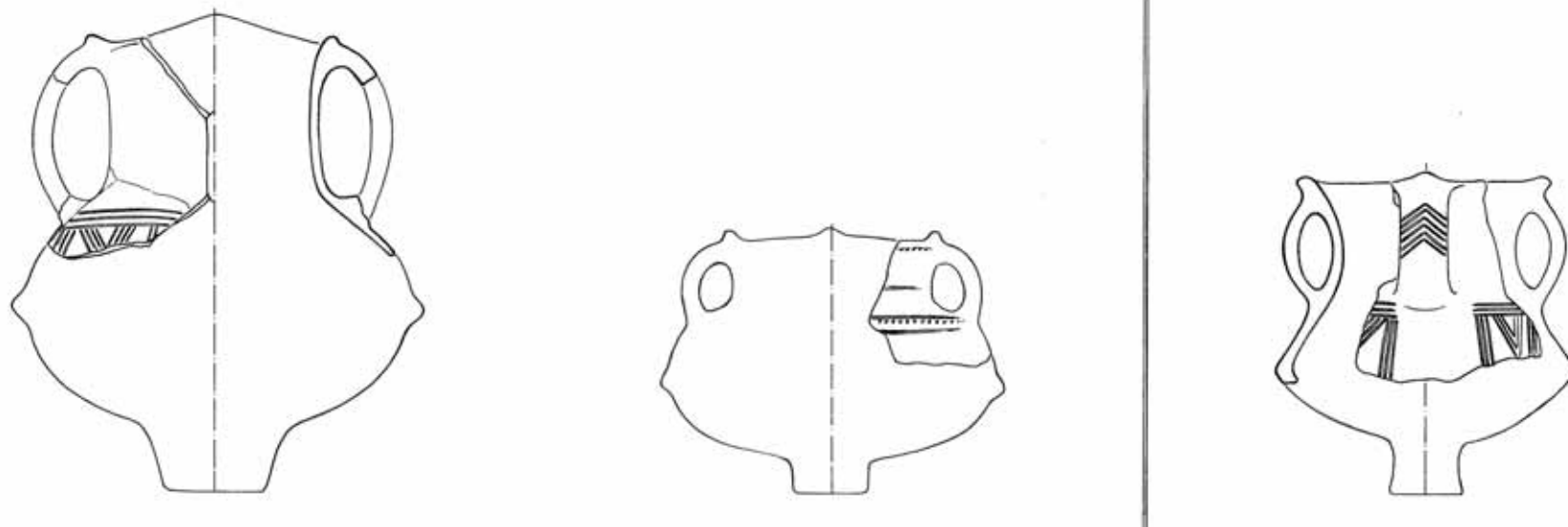

13. Ukrašeni vrčevi
(crtež Martina Rončević)

Najljepše izrađene i ukrašene zdjele s lokaliteta Alilovci Lipje su svakako one s bikoničnim tijelom i naglašeno koničnim vratom (Slika 12). Ovakve oblike nalazimo u Austriji (Böheimkirchen), Mađarskoj (Vörs – Kérekerdő), Slovačkoj (Mužla – Čenkov), Sloveniji (Notranje Gorice, Mali Otavnik i Pod Kotom – jug pri Krogu) te u Hrvatskoj (Koprivnički Ivanec – Piškornica). Ovakve su zdjele, uz ukrašene vrčeve, najreprezentativniji primjerci licenske keramike.

Ukrašeni vrčevi ravnog ruba, naglašeno koničnog vrata s jednom trakastom ručkom najčešći su oblik koji se javlja u repertoaru licenske keramike (Slika 13). Osim što je najčešći, svakako je i najprepoznatljiviji, pa gotovo da i nema licenskih lokaliteta na kojima nisu pronađeni. Neke varijante ovakvih ukrašenih vrčeva pronađene su i na lokalitetima drugih kultura, što je često poslužilo kao kronološka odrednica za definiranje trajanja licenske keramike. O učestalosti ovog oblika govori i činjenica da je prvi objavljeni licenski nalaz, koji je tada bio pripisan kulturi Wieselburg, bio upravo vrč iz Dürnkruta (Franz 1926, 221). Nakon toga su uslijedila brojna otkrića i objave ovoga uvijek kvalitetno izrađenog i minuciozno ukrašenog oblika.

Kao što je vidljivo za sve do sada opisane oblike, paralele nalazimo na prostoru srednje Europe, dok svoje porijeklo vuku iz kultura ranoga brončanoga doba kao što su kultura Kisapostag i licenska keramika. Kod zadnjeg

14. Amforice (crtež Martina Rončević)

definiranog oblika to nije slučaj (Slika 14). Amforice su glavna karakteristika prve faze belegiške kulture i vežu se za prostor istočne Slavonije i Srbije, a njihovo porijeklo još nije razriješeno na zadovoljavajući način. N. Tasić je već 1974. godine u Praistoriji Vojvodine, u kojoj je po prvi put definirao belegišku kulturu, naglasio kako se amforice, odnosno pehari kako ih on naziva, razvijaju iz srodnih oblika ranobrončanodobne vatinske kulture. U novijim

objavama isti autor iznosi mišljenje kako vatinska kultura ipak nije utjecala na razvoj belegiške kulture (Tasić 2002, 170 – 176). Unatoč ovoj tezi N. Tasića i činjenici kako na prostoru istočne Slavonije ima relativno malo nalaza vatinske kulture koji su povezani s nalazima lencenske keramike, smatram kako se amforice s početka srednjega brončanoga doba u zapadnoj Slavoniji na temelju ukrasa i oblika nedvojbeno razvijaju iz prethodnih oblika vatinske

kulture. Jedan od argumenata za ovu tvrdnju leži u tipološkom povezivanju starijih, vatinskih oblika amforica s lokaliteta Dalj i Novi Perkovci i mlađih oblika pronađenih u sondi A. Osim što možemo pratiti razvoj oblika i način ukrašavanja je gotovo identičan. Riječ je o okomitim i vodoravnim urezanim linijama koje čine okvir unutar kojeg se nalaze urezani trokuti. S obzirom na nedovoljnu istraženost nije potpuno jasno da li vatinski nalazi na prostoru zapadnog dijela istočne Slavonije (lokalitet Novi Perkovci) predstavljaju import ili je riječ o autohtonim elementima. Shodno tome isti se problem javlja i kod amforica s početka srednjega brončanoga doba na prostoru zapadne Slavonije. Njihov relativno mali broj, samo deset komada, u odnosu na veliku količinu ostalog materijala unutar sonde A lokaliteta Alilovci Lipje mogao bi ukazivati na import. Važno je napomenuti da su amforice pronađene i na lokalitetima Kaptol Čemernica – tumul III i Trenkovo brdo. Ostali keramički materijal s lokaliteta Alilovci Lipje izuzetne je kvalitete i djelo je vrlo vještih majstora keramičara, što otvara mogućnost lokalne proizvodnje amforica. U prilog pretpostavci o lokalnoj proizvodnji ide i činjenica da polovica pronađenih amforica ima grafitiranu površinu. Osim toga jedan podtip alilovačkih amforica ima koničan vrat. Ovako oblikovani vrat prema do sada objavljenom materijalu prve faze belegiške kulture predstavlja specifikum. No, ukoliko pogledamo ovakav oblik vrata unutar konteksta samog lokaliteta uvidjet ćemo da je to glavna karakteristika većine definiranih tipova iz

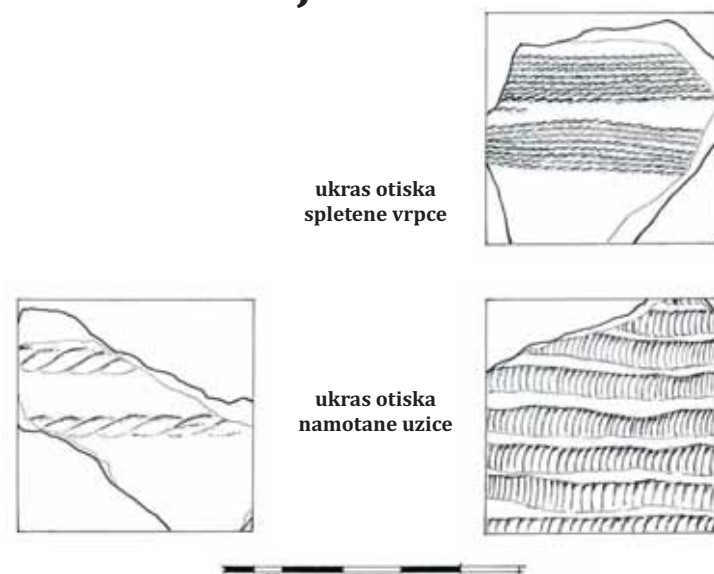

sonde A. Jače ili blaže konični vrat imaju gotovo svi oblici lonaca te svi vrčevi i zdjele. Dakle, možemo zaključiti kako je konično oblikovani vrat jedna od glavnih odrednica keramičkog materijala u vrijeme početka srednjega brončanoga doba na prostoru zapadne Slavonije, koji svoje podrijetlo vuče iz srodnih tipova liscenske keramike i kulture Kisapostag. Da li je moguće da su lokalni keramičari toliko zastupljeni i često korišteni oblik vrata naprosto "preslikali" na amforice? Ova bi pretpostavka bila još jedna u nizu onih koje govore u prilog o lokalnoj proizvodnji amforica. No, ovo pitanje za sada još uvijek ostaje otvoreno sve dok se na zadovoljavajući način ne riješi problematika odnosa vatinske i belegiške kulture i dok se sustavno ne istraži veći broj lokaliteta iz vremena početka srednjega brončanoga doba na prostoru zapadne Slavonije.

TEKSTILNE TEHNIKE KAO GLAVNI NAČIN UKRAŠAVANJA ALILOVAČKE KERAMIKE

Pod ovim se terminom podrazumijeva ukras otiska spletene vrpce ili namotane uzice koji se utiskuje u mekanu, još nepečenu glinu (Slika 15). Od sveukupnog broja ukrašenih komada tekstilnim je tehnikama ukrašeno preko 60% ulomaka, s time da prevladava otisak spletene vrpce ili *Schnur*. Kod netekstilnih tehnika prevladava ukras urezanih linija i žljebljenje. Nešto rjeđe se javljaju *bukli*, utisnuti krugovi, aplicirane plastične trake trokutastoga presjeka i prstom izdignute plastične trake te horizontalne kanelire.

Problematika definiranja načina na koji je izveden ukras tekstilnim tehnikama seže od samih početaka kada je licenska keramika prepoznata kao zasebna kulturna pojava. Tako K. Willvonseder smatra da je ukras izveden utiskivanjem tkanine u mekanu, još nepečenu glinu (Willvonseder 1937, 24). Suprotno mišljenje iznijeli su N. Majnarić – Pandžić i S. Dimitrijević, koji tvrde kako je ukras izveden kotačićem (Majnarić – Pandžić 1976, 72). Kotačić bi, prema njihovom mišljenju, za razliku od otiska tkanine, mogao ostaviti precizno izvedene, plitke i jasno odvojene otiske. P. Korošec, na temelju pokusa koje je napravio I. Meri, smatra da je ukras izveden namatanjem niti oko druge niti i navodi kako je ranije bila mišljenja da su otisci napravljeni nazubljenim kotačićem. M. Dizdar došao je do istog zaključka. Veći i jednostruko formirani horizontalni nizovi

15. Tekstilne tehnike ukrašavanja
alilovačke keramike (crtež Martina Rončević)

ukrasa potječu od deblje uzice, a ne od kotačića (Dizdar 1996, 13). U novije je vrijeme napravljen zaokret u tumačenju ove problematike čitavim nizom arheoloških eksperimenata. Tako je J. W. Neugebauer zaključio kako je ukras na materijalu s nekoliko austrijskih lokaliteta nedvojbeno napravljen utiskivanjem uzice, a ne tkanice – die Litze (Neugebauer 1976, 27). Postavlja pitanje da li je uopće ispravno kulturu nazivati licenskom pošto ukras ne odgovara tom nazivu. Najnoviji i sveobuhvatni eksperiment napravile su M. Krmpotić i M. Vuković Biruš. One su uspoređivale ukrase na keramičkim ulomcima prve faze

belegiške kulture, koja ornament preuzima upravo od liscenske keramike. Napravile su čitav niz eksperimenata s različitim materijalima: isprepletenom žicom, vrpčama od kože i vlati rafije, drvenim kotačićima, vrpčama izrađenima od konopca, vrpčama izrađenim namatanjem uzice oko uzica, te na kraju vrpčama istkanima pomoću pločica (Krpmotić & Vuković Biruš 2009, 257 – 262). Zaključile su da ukrasi na keramici odgovaraju ukrasu dobivenom tkanju pomoću pločica i da su se ljudi u svakodnevnom životu brončanog doba služili ovom tehnikom tkanja. Osim toga zaključeno je kako su se na nekim ulomcima koristile i vrpce pletene namatanjem jedne uzice preko druge dvije. Nakon ovog eksperimenta postavlja se pitanje da li je moguće da naziv liscenska keramika ipak opravdava svoj naziv, odnosno da li su ukrasi ipak bili izvedeni utiskivanjem vrpce istkanih pomoću pločica? Ne znamo kojom je metodom u eksperimentu J. W. Neugebauer istkao tkanicu, no jasno je vidljivo kako se njegov motiv otiska tkanice razlikuje od otiska tkanice istkane pomoću pločica. Dakle, problematika definiranja načina na koji je izveden ukras još nije razriješena pa ćemo mi ostati pri nazivu spletena vrpca, premda ostavljamo otvorenom mogućnost da su ukrasi na keramici s lokaliteta Alilovci Lipje napravljeni tehnikom tkanja pomoću pločica. Zaključno, nakon ovog kraćeg osvrt, možemo reći da su na našoj keramici uočena dva različita tekstilna ukrasa. Prvi ukras je zasigurno ukras otiska namotane uzice dok je drugi ukras spletena vrpce koji je bio napravljen ili utiskivanjem spletena vrpce ili

utiskivanjem tkanice istkane pomoću pločica. Ovaj drugi ukras nam je posebno važan zbog definiranja razvoja ovog načina ukrašavanja keramike u vrijeme početka srednjega brončanoga doba na prostoru zapadne Slavonije i zbog jasne razlike u načinu ukrašavanja prve faze belegiške kulture na prostoru istočne Slavonije, Srbije i rumunjskog Banata. Otisak spletena vrpce je glavna karakteristika koja je svojstvena samo liscenskoj keramici. Na lokalitetu Alilovci Lipje ovo je najčešći način ukrašavanja što ukazuje na činjenicu da se i ukras na početku srednjega brončanoga doba u zapadnoj Slavoniji, uz većinu keramičkih oblika, razvio neposredno iz liscenske keramike. S druge je strane već N. Tasić prilikom definiranja belegiške kulture zaključio kako je keramike prve faze ukrašena lažnim vrpčastim ili vrpčastim (*Schnur*) ornamentom (Tasić 1974a, 242). Lažni vrpčasti, vrpčasti ili *Schnur* ornament odgovarao bi našem terminu spletena uzice.

Nakon svega navedenog možemo zaključiti kako se ukras otiska spletena vrpce, ali i namotane uzice u vrijeme početka srednjega brončanoga doba na prostoru zapadne Slavonije nedvojbeno razvija iz gotovo identičnog načina ukrašavanja svojstvenog liscenskoj keramici. Ovakva pretpostavka ne samo da je potkrijepljena keramičkim materijalom, već je temeljena i na geografskim paralelama sa susjednim područjem te kronološkim paralelama s cijelim područjem rasprostiranja liscenske keramike. Što se geografskih odnosa tiče područje zapadne Slavonije je u

vrijeme kraja ranoga brončanoga doba bilo okruženo brojnim vrlo važnim licenskim lokalitetima. Pretpostavka je da je licenska keramika na prostor Požeške kotline došla rijekom Savom kroz Pleternička vrata. Ne trebamo zanemariti niti komunikacije, koje su doduše bile nešto teže prohodne, preko Psunja i Papuka kojima se direktno dolazilo do prostora Podravine koje je bilo jedno od matičnih područja licenske keramike.

Bez direktnih utjecaja ranobrončanodobne licenske keramike razvoj oblika i načina ukrašavanja u Alilovcima i Požeškoj kotlini u vrijeme početka srednjega brončanoga doba bio bi nezamisliv.

16. Jantarna perla iz sonde E (foto Damir Doračić)

JANTAR I BROTLAIBIDOL

Jantar je osim dekorativne funkcije, kroz povijest imao i medicinsku važnost. Tako Plinije Stariji navodi kako jantar štiti od gušavosti, te pomaže u liječenju nervnih oboljenja, bolesti mokraćnih putova, bolesti uha i želučanih tegoba (Palvestra 1993, 9), no i dandanas se jantarne perle nanizane na ogrlicu koriste kod male djece za ublažavanje tegoba prilikom rasta prvih zuba. Osim toga, vjerovalo se da amuleti i talismani od jantara štite od bolesti i zlih duhova i simboliziraju zdravlje.

Razmjena i trgovina ovim prestižnim dobrom započela je oko 2000. g. pr. Kr. i kontinuirano trajala, uz manje periode stagnacije, sve do vremena Rimskog Carstva (Czebreszuk 2009, 101). Prvi znakovi upotrebe jantara kao prestižnog dobra vidljivi su već u eneolitiku, no tek u vrijeme unjetičke kulture ovakva upotreba jantara doživljava procvat te sa zlatom i broncom čini tzv. "prestižnu trijadu". Temelji za razmjenu i trgovinu jantarom tijekom ranoga brončanoga doba koja je nadilazila okvire ritualne razmjene, postavljeni su nekoliko stotina godina ranije, kada je potreba za velikim i stabilnim izvorima metala rezultirala širokom mrežom trgovačkih putova u cijeloj Europi. Prvi val trgovine jantarom, koji je počinjao na samom ishodištu sirovinskog materijala, na jugoistočnoj obali Baltičkog mora, odnosno poluotoku Sambiji i završavao u Egeji, trajao je od 2000. do 1200. g. pr. Kr. (Czebreszuk 2009, 104). Postoje mnoge teorije o jantarnom

17. Karta rasprostiranja jantara i Brotlaibidola oko 1700. g. pr. Kr

putu, koje su manje ili više potkrijepljene arheološkim nalazima. Dvojica arheologa koji su prvi opisali i kartirali jantarni put bili su O. Montelius 1910. godine i H. M. De Navaro 1925. godine, čije su teorije s vremenom modificirane i nadopunjavane novim spoznajama (Palavestra 1993, 10). Tako je W.G. East definirao značajan pravac za opskrbu Balkanskog i Apeninskog poluotoka jantarom, koji je išao kroz "moravska vrata" preko Carnuntuma (Donja Austrija) i Slovenije do Jadrana. Važan krak jantarnog puta u vrijeme brončanoga doba koji svoju

važnost gubi krajem toga razdoblja, povezivao je gornji tok Rajne i gornji tok rijeke Ticino, prolazeći kroz prolaz Sv. Bernarda, spuštajući se preko Lombardije i rijeke Pad sve do sjevernog Jadrana. Na tom su prostoru, prema mišljenjima nekih arheologa, postojala tri centra za daljnju distribuciju. Jedan je bio u dolini Soče, drugi u Liburniji i na Kvarneru, a treći oko ušća rijeke Pad, što ukazuje na mogućnost pomorske trgovine jantarom u kojoj su Primorje i Kvarner imali važnu ulogu.

Najraniji nalazi jantara na prostoru Hrvatske datirani su u vrijeme srednjega brončanoga doba i potječu iz Istre te s lokaliteta Alilovci Lipje. Dvije jantarne perle pronađene su u tumulu u Žamnjaku te nekoliko njih u tumulu u Krmedskom Novom Gradu. Oba se lokaliteta nalaze nedaleko Rovinja. Neki autori navode kako spomenuti nalazi ne pripadaju vremenu srednjega brončanoga doba, već nešto mlađem razdoblju kasnoga brončanoga doba. Tako nalaz jantarne perle s lokaliteta Alilovci Lipje predstavlja (Slika 16), za sada, jedini nalaz ovoga prestižnoga dobra s prostora kontinentalnog dijela Hrvatske i jedini pouzdano datirani primjerak iz vremena početka srednjega brončanoga doba, odnosno oko 1700 g. pr. Kr.

Ova perla predstavlja još jedan u nizu dokaza koji Požešku kotlinu stavljaju na kartu vrlo važnih lokaliteta iz vremena srednjega brončanoga doba na prostoru srednje Europe (Slika 17). Usporedbe radi, riječ je o vremenu kada se u najbogatijim i najpoznatijim grobova u rovovima iz Mikene prilaže i po nekoliko stotina jantarnih predmeta. Osim toga Alilovački je nalaz 200 godina stariji od prve velike pošiljke jantara, koja je preko Mikene stigla u Egipat oko 1500. g. pr. Kr. u vrijeme vladavine faraona Tuthmosisa III te čak 350 godina stariji od najpoznatijih nalaza ogrlica od velikih jantarnih zrna iz Tutankhamonove grobnice. To je vrlo indikativno ukoliko znamo da su Egipćani izuzetno cijenili ovu dragocjenu smolu smatrajući je suzama samoga Amona-Ra boga Sunca!

Brotlaibidoli ili "enigmatske table" (postoji još mnogo drugih naziva) predmeti su napravljeni od gline, a samo u Italiji od kamena, ovalnog ili pravokutnog oblika s utisnutim nizovima apstraktnih simbola (Piccoli & Zanini 2005, 83). Njihova namjena nije u potpunosti definirana pa postoje mnoge teorije: talismani, ritualni objekti, kalupi za lijevanje, kalendari, računalni instrumenti ili predmeti koji su na neki način bili povezani s trgovinom jantara. U novije vrijeme sve više autora zastupa tezu kako su to predmeti koji su korišteni u različitim prapovijesnim zajednicama u sklopu trgovine ili razmjene dobara na velikim udaljenostima, što je uključivalo kulturne i socijalne interakcije. Glavno opravdanje za ovakvu interpretaciju leži u činjenici da su *Brotlaibidoli* pronađeni na područjima koja su naseljavale različite populacije, koje su govorile različitim jezicima i imale različitu društvenu strukturu, no unatoč tome svima njima su simboli na ovim predmetima bili razumljivi, prenoseći tako određene informacije na širokom prostoru od Italije preko Njemačke, sve do područja donjeg toka Dunava (Marchesini 2011, 43). Velika većina *Brotlaibidola* pronađena je u naseljima smještenima blizu ili na samom području velikih planina, počevši od Apenina, preko Alpa, Sudeta i Karpata sve do Đerdapa, što bi moglo ukazivati na komunikacijske putove preko ovih teško prohodnih planinskih lanaca.

Mnogo je autora pisalo o simbolima utisnutima na *Brotlaibidole*, o njihovoj učestalosti, kombinacijama u kojima dolaze, rasporedu na površini i svi smatraju kako su

simboli utisnuti drvenim ili koštanim instrumentima. Jedino E. Hajnalová, analizirajući ukrase s *Brotlaibidola* iz Veselé i Nitriansky Hrádoka navodi kako su oni bili napravljeni utiskivanjem ploda biljke *Lavatera thuringiaca* – hrvatska riječ je stola (Hajnalová 1999, 28 i Sl. 2), od koje se dobivaju prediva vlakna, a pripada porodici sljezova.

Većina *Brotlaibidola* potječe iz naselja, od kojih su neka bila specijalizirana za proizvodnju i to posebice metalnih predmeta, zatim iz naselja u kojima su pronađeni predmeti vezani uz trgovinu s udaljenim krajevima, npr. jantar i kositrene perle te iz naselja u kojima je pronađena importirana keramika, što sve odražava živu interakciju između različitih zajednica. Samo je jedan *Brotlaibidol* pouzdano pronađen u grobu. Riječ je o grobu 205 u Franzhausenu, u kojemu je pronađeno i brončano šilo.

Na području Hrvatske, osim lokaliteta Alilovci Lipje (Slika 18), nekoliko je *Brotlaibidola* pronađeno još i na vrlo poznatoj brončanodobnoj gradini Monkodonja smještenoj nedaleko Rovinja.

Jedino su na prostoru Italije *Brotlaibidoli* pronađeni u naseljima koja su pouzdano apsolutno kronološki datirana u vrijeme ranoga bronačnoga doba. Na svim ostalim lokalitetima, od Austrije i Njemačka pa sve do Đerdapa, *Brotlaibidoli* se datiraju nešto kasnije, u vrijeme srednjega bronačnoga doba, odnosno između 1700. i 1400. g. pr. Kr.

Do danas je veliko zanimanje za te neobične predmete rezultiralo prikupljanjem cjelokupnog korpusa *Brotlaibidola*, više od tri stotine nalaza, koji su statistički i analitički obrađeni na internetskoj stranici www.tavoletteenigmatiche.it, s popratnim i detaljnim popisom literature.

18. Brotlaibidol (foto Janja Mavrović Mokos)

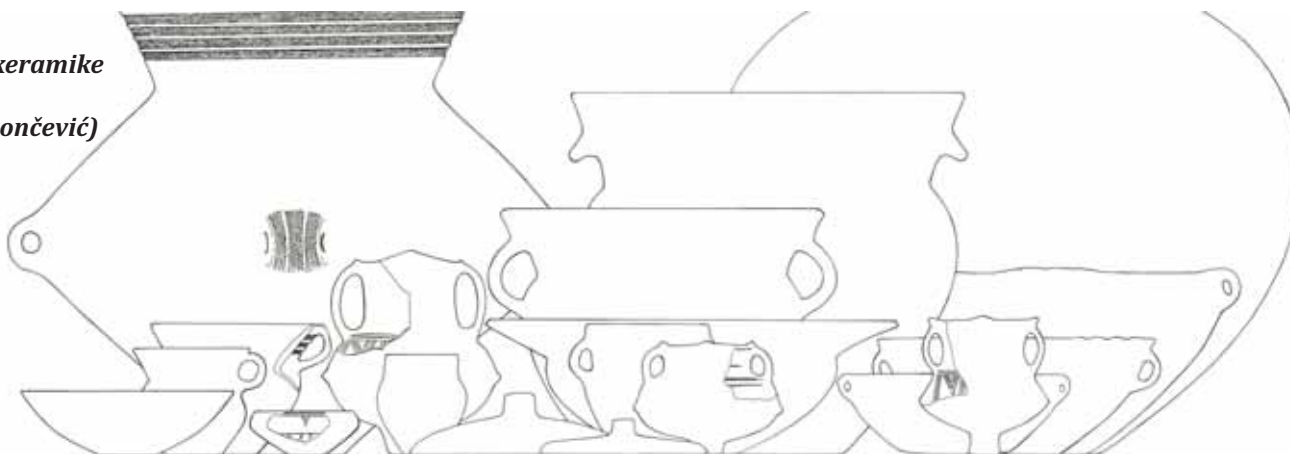
ZAKLJUČNO

Kao što je vidljivo značaj lokaliteta Alilovci Lipje je višestruk. Najvažnije je to što je po prvi put istražen cjelovit stambeni objekt iz vremena početka srednjega brončanoga doba na temelju čega se mogao rekonstruirati njegov izgled i proniknuti u dio zbivanja u životu onodobnih zajednica. Također su važni i stratigrafski odnosi zabilježeni prilikom samog istraživanja koji upućuju na dvije neprekinute faze naseljavanja objekta. Neprekinuto naseljavanje dokazano je i keramičkim materijalom koji zadržava sve odlike iz starijeg razdoblja. Ovakva situacija govori u prilog pretpostavci o dužem boravku zajednice tijekom nekoliko generacija. Isto je tako analizom keramičkog materijala postalo jasno kako je duži život jedne stabilne zajednice na spomenutom prostoru rezultirao odličnim poznavanjem izvora kvalitetnih sirovina. Ovakvo poznavanje svoje okoline i načina na koji je najbolje iskoristiti sirovine kako bi se dobila izuzetno kvalitetna keramika govori o vrsnim alilovačkim majstorima koji su bili specijalizirani samo za

proizvodnju keramike (Slika 19). Specijalizacija poslova unutar određene zajednice ponovo ukazuje na njenu stabilnost i blagostanje. Importirani predmeti izuzetne vrijednosti (jantarna perla i *Brotlaibidol*) ukazuju na čvrste kontakte zajednice iz Alilovaca sa širokim prostorom srednje Europe, ali i na činjenicu kako su pripadnici te zajednice imali nešto što su mogli ponuditi za tako prestižna dobra. Što je to, za sada ostaje tajna!!!

Ovime je stvoren čvrst temelj za daljnja proučavanja i nove spoznaje o zbivanjima na području Požeške kotline 1700. g. pr. Kr. Nadam se da će ovakav nevjerojatan lokalitet i daljnja istraživanja te entuzijazam lokalne zajednice rezultirati novim spoznajama koje ćemo opet predstaviti i pokazati kako je prostor Kotline u vrijeme početka srednjega brončanoga doba bio važan krak u prapovijesnoj trgovini i razmjeni prestižnim dobrima.

19. Zbirni crtež keramike iz sonde A (crtež Martina Rončević)

LITERATURA

- Benkovsky – Pivovarova, Z., 1986., *Eine Pithosbestattung (?) der Kultur mit Litzenkeramik aus Mattersburg*. Burgenländische Heimatblätter 49, Eisenstadt 1986., 185 – 190.
- Czebreszuk, J., 2009., *The Northern Section of the first Amber Trail. An Outline of Significance for Civilization Development*. U: A. Palavestra, C. W. Beck, J. M. Todd (ur.), *Amber in Archaeology, Proceedings of the Fifth International Conference on Amber in Archaeology*, Beograd 2006., Nacionalni muzej Beograd 2009., 100 – 110.
- Dizdar, M., 1996., *Brončanodobno naselje u Vinkovcima – Duga ulica br. 23*. Opuscula Archaeologica 20, Zagreb 1996., 7 – 38.
- Franz, L., 1926., *Kleine Beiträge zur urgeschichtlichen Archäologie Niederösterreichs*. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 56, Beč 1926., 220 – 225.
- Hajnalová, E., 1999., *Brotlaibidole mit Pflanzeneindrücken*. Zborník Slovenského Národného Múzea, Archeológia 9, Ročník XCIII, Bratislava 1999., 27 – 29.
- Kiss, V., 2013., *Problems of the Koszider Period in Transdanubia*. U: M. Vicze, I. Poroszlai & P. Sümegi (ur.), *Koszider: Hoard, Phase, Period? Round table conference on the Koszider problem*. Matrica Museum, Szažhalombatta 2013., 61 – 97.
- Krmpotić, M. & Vuković Biruš, M., 2009., *Arheološki eksperiment: vrpčasti ukrasi na ulomcima starije faze grupe Belegiš s lokaliteta Josipovac Punitovački – Veliko polje I*. U: L. Čataj (ur.), *Josipovac Punitovački – Veliko polje I. Eneolitičko, brončanodobno i srednjovjekovno naselje. Zaštitna arheološka istraživanja na trasi autoceste A5*, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb 2009., 257 – 262.
- Majnarić – Pandžić, N., 1976., *Prilog problematici licenske keramike u sjevernoj Jugoslaviji*. Arheološki Vestnik 27, 1976., Ljubljana 1977., 68 – 97.
- Majnarić – Pandžić, N., 1984., *Srednje brončano doba u istočnoj Slavoniji*. U: N. Majnarić – Pandžić (ur.), *Arheološka istraživanja u istočnoj Slavoniji i Baranji*, Znanstveni skup Vukovar, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 9, Zagreb 1984., 63 – 88.

- Marchesini, S., 2011., *Communicating over Distances with the Enigmatic Tablets*. U: A. Piccoli i R. Laffranchini (ur.), *Enigma. An Ancient European Interaction: the Enigmatic Tablets*. Museo Archaeologico dell'Alto Mantovano, Mantova 2011., 43 – 44.
- Marković, Z., 2003., *O genezi i počecima licenskokeramičke kulture u Hrvatskoj*. *Opuscula Archaeologica* 27, Zagreb 2003., 117 – 150.
- Mavrović Mokos, J., 2014: *Početak srednjega brončanoga doba na prostoru zapadne Slavonije – geneza i utjecaji*, doktorski rad, Zagreb 2014.
- Neugebauer, J. W., 1976., *Das "litzerverzierte" Krüglein von Dürnkrot, P.B. Gänsendorf, NÖ. Mit einem Beitrag zum Zwerndorfer Krug*. *Forschungen in Stillfried* 2, Beč 1976., 24 – 31.
- Nodilo, H., 2009., *Redni broj: 50, Lokalitet: Brdo kod Čaglina, Požeško – slavonska županija*. U: Z. Wiewegh (ur), *Hrvatski arheološki godišnjak* 6, Printer, Zagreb 2010., 93 – 95.
- Palavestra, A., 1993., *Praistorijski ćilibar na centralnom i zapadnom Balkanu*. Srpska akademija nauka i umetnosti, Balkanološki institut, Posebna izdanja, Knjiga 25, Beograd 1993.
- Piccoli, A., & Zanini, A., 2005., *Italian Bronze Age Impressed Tablets. Proposals for a New Analysis Method and New Acquisitions*. Acts of the XIVth UISPP Congress, University of Liège, Belgium, 2-8 September 2001, *The Bronze Age in Europe and the Mediterranean*, BAR Internation Serise 1337, Oxford 2005., 83 – 91.
- Potrebica, H., & Balen, J., 1999., *Prapovijesni nalazi iz Požeške kotline u Arheološkom Muzeju u Zagrebu*. *Zlatna dolina* 5, Naklada Slap, Jastrebarsko 1999., 7 – 63.
- Tasić, N., 1974., *Vatinska grupa*. *Praistorija Vojvodine*, *Monumenta archaeologica* 1, Novi Sad, 1974., 212 – 224.
- Tasić, N., 2002: *Nekropola u Belegišu i problematika belegiške kulture*. U: S. Todorović (ur.), *Monografije* 10, Muzej grada Beograda, Beograd 2002, 169 – 196.
- Willvonseder, K. 1937., *Die mittlere Bronzezeit in Österreich*. *Bücher zur Ur-und Frühgeschichte* 3, Wien – Leipzig 1937.

Katalog - Alilovci Lipje, nalaz iz 2009. godine

1. ZDJELA

Inv. br. 30.677

Datacija: 1670. – 1460. g. pr. Kr.

Materijal: glina, pečenje

Dimenzije: v=18 cm, š=40,5 cm

Duboka zdjela koničnoga oblika i širokoga, ovalnoga otvora te ravnoga dna i ruba. Rub zdjele je zaravnjen, zakošen prema unutrašnjosti i na četiri, nasuprotna mjesta, jezičasto izvučen prema van od kojih dva, prelaze u široke trakaste ručke.

Ova su jezičasta proširenja i trakaste ručke ukrašeni urezanim okomito postavljenim linijama.

Zdjela, inv. br. 30.677, detalj

2. ZDJELA

Inv. br. 30.678

Datacija: 1670. – 1460. g. pr. Kr.

Materijal: glina, pečenje

Dimenzije: v=7,9 cm, š=23 cm

Manja zdjela koničnoga oblika i širokoga, ovalnoga otvora te ravnoga dna. Rub zdjele je zaravnjen s četiri jezičasta proširenja, nasuprotno postavljenim, od kojih dva prelaze u trakaste ručke. Ova su jezičasta proširenja i trakaste ručke ukrašeni s pet kratkih redova, okomito postavljenih, otisaka namotane uzice.

3. ZDJELA

Inv. br. 30.679

Datacija: 1670. – 1460. g. pr. Kr.

Materijal: glina, pečenje

Dimenzije: v=7,4 cm, š=19,3 cm

Zdjela manjih dimenzija koničnoga oblika, širokoga, kružnoga otvora i ravnoga, uskoga dna te ravnoga ruba. Rub posude je blago izvučen prema van te na dva mjesta jezičasto proširen s ukrasom kratkih, okomito postavljenih, ureza.

Zdjela, inv. br. 30.678, detalj

4. ZDJELA

Inv. br. 30.683

Datacija: 1670. – 1460. g. pr. Kr.

Materijal: glina, pečenje

Dimenzije: v=6,3 cm, š=14,2 cm

Zdjela zaobljenoga trbuha, manjih dimenzija ravnoga ruba, blago izvučenog prema van i uskoga dna s dvije manje ručke. Rub posude je na četiri mjesta jezičasto proširen. Površina posude je crne boje, polirana.

5. ZDJELA

Inv. br. 30.680

Datacija: 1670. – 1460. g. pr. Kr.

Materijal: glina, pečenje

Dimenzije: v=8,3 cm, š=20,5 cm

Zdjela manjih dimenzija koničnoga oblika i širokoga otvora te ravnoga dna s jednom ručkom. Rub posude je razvučen i zakošen prema unutrašnjosti. Iz ruba posude izlazi jedna manja trakasta ručka. Površina posude je grafitirana i polirana.

6. ZDJELA

Inv. br. 30.684

Datacija: 1670. – 1460. g. pr. Kr.

Materijal: glina, pečenje

Dimenzije: v=15,2 cm, pr=31,7 cm

Bikonična zdjela s ravnim rubom i uskim dnom te naglašeno koničnim vratom i širokim otvorom.

7. ZDJELA

Inv. br. 30.686

Datacija: 1670. – 1460. g. pr. Kr.

Materijal: glina, pečenje

Dimenzije: v=11,2 cm, š=21,5 cm

Bikonična zdjela s ravnim rubom i dnom te naglašeno koničnim vratom s jednom trakastom ručkom koja polazi neposredno ispod ruba posude i veže se na trbuh. Na vratu i ručki posude sačuvan je ukras izveden otiskivanjem spletene vrpce. Neposredno ispod i uz rub je vodoravna traka od osam redova otisaka spletene vrpce, dok je na vratu ukras valovite trake od pet redova otisaka spletene vrpce. Na ručki ukras je izveden u obliku okomito postavljene trake od šest redova otisaka spletene vrpce.

8. POKLOPAC

Inv. br. 30.682

Datacija: 1670. – 1460. g. pr. Kr.

Materijal: glina, pečenje

Dimenzije: v=7 cm, pr=21 cm

Poklopac koničnoga oblika s ručkom, mrljaste površine. Izrađen od nepročišćene gline s primjesama sitnih kamenčića.

*Zdjela, inv. br. 30.686,
detalj*

9. LONAC

Inv. br. 30.688

Datacija: 1670. – 1460. g. pr. Kr.

Materijal: glina, pečenje

Dimenzije: v=38 cm, š=54,5 cm

Duboki lonac većih dimenzija bikoničnoga oblika s koničnim vratom i ravnim rubom. Dno posude je izrazito usko u odnosu na naglašeno širok trbuh i širok otvor. Na trbuhu posude pravilno su raspoređene četiri široke trakaste ručke od kojih prema vratu posude polazi ukras plastične trake. Između ručki, u gornjem dijelu posude, je ukras urezanih linija. Površina posude je polirana, crne boje.

10. LONAC

Inv. br. 30.689

Datacija: 1670. – 1460. g. pr. Kr.

Materijal: glina, pečenje

Dimenzije: v=49 cm, š=57 cm

Duboki lonac većih dimenzija bikoničnoga oblika s ravnim dnom i širokim otvorom. Dno posude je izrazito usko u odnosu na širok trbuh i širok otvor kružnoga oblika. Na trbuhu posude pravilno su raspoređene četiri široke trakaste ručke od kojih prema vratu posude polazi ukras plastične trake. Ručke su ukrašene s otiscima spletene vrpce. Između ručki, u gornjem dijelu posude, je ukras urezanih linija. Vrat posude je koničnoga oblika s ukrasom vodoravnih linija izvedenih otiskivanjem spletene vrpce. Površina posude je polirana, crne boje.

11. LONAC

Inv. br. 30.685

Datacija: 1670. – 1460. g. pr. Kr.

Materijal: glina, pečenje

Dimenzije: v=22,8 cm, š=23,8 cm

Duboki lonac manjih dimenzija ravnoga dna i ruba, zaobljenoga trbuha te koničnoga vrata. Lonac ima široki otvor i usko dno. Prijelaz iz vrata u rame posude je blago naglašen. Neposredno ispod ruba smještene su dvije trakaste ručke.

12. LONAC

Inv. br. 30.681

Datacija: 1670. – 1460. g. pr. Kr.

Materijal: glina, pečenje

Dimenzije: v=10 cm, š=9,7 cm

Posuda manjih dimenzija zaobljenoga trbuha, ravnoga dna i ruba te kratkoga, cilindričnog vrata.

*Lonac, inv. br. 30.689,
detalj ukrasa na vratu*

13. AMFORICA

Inv. br. 30.687

Datacija: 1670. – 1460. g. pr. Kr.

Materijal: glina, pečenje

Dimenzije: v=9,8 cm, š=14,5 cm

Gornji dio manje posude/amforice – sačuvan je rub posude koji je blago izvučen prema van i cilindrični vrat koji prelazi u trbuh. Široki otvor posude je rombično oblikovan s jezičastim proširenjima postavljenim na četiri nasuprotna kraja. Neposredno ispod ruba izlaze dvije trakaste ručke koje se vežu na trbuh posude. Sačuvan je dio urezanog ukrasa. Površina je crne boje, polirana.

14. ŽLICA

Inv. br. 30.690

Datacija: 1670. – 1460. g. pr. Kr.

Materijal: glina, pečenje

Dimenzije: duž=10 cm, š=6,7 cm

Glinena žlica koničnoga oblika s nastavkom za prihvat kružnoga presjeka.

15. GLINENI PREDMET/*BROTLAIBIDOL*

Inv. br. 30.691

Datacija: 1670. – 1460. g. pr. Kr.

Materijal: glina, pečenje

Dimenzije:

duž=6,3 cm, š=4,4 cm, de=2 cm

Glineni predmet ovalnoga oblika s četrnaest utisnutih dvostrukih krugova raspoređenih u tri reda.

Između krugova je radijalni ukras.

16. PRŠLJEN

Inv. br. 30.692

Datacija: 1670. – 1460. g. pr. Kr.

Materijal: glina, pečenje

Dimenzije: v=2,5 cm, š=3,5 cm

Glineni predmet/pršljen bikoničnoga oblika s rupom po sredini.

*Lonac, inv. br. 30.689,
detalj ukrasa na ručki*

IMPRESSUM

IZDAVAČ:

Gradski muzej Požega
www.gmp.hr
e-mail: info@gmp.hr

ZA IZDAVAČA:

Maja Žebčević Matić

AUTOR TEKSTA:

Janja Mavrović Mokos

AUTOR KATALOŠKIH JEDINICA:

Mirela Pavličić

AUTORI IZLOŽBE:

Janja Mavrović Mokos
Mirela Pavličić

SURADNICI NA PRIPREMI IZLOŽBE:

Boris Knez
Marija Matijanić
Monika Guzmić

LEKTURA I KOREKTURA:

Tatjana Pajkr Engelmann

FOTOGRAFIJE U TEKSTU:

Damir Doračić
Janja Mavrović Mokos
Jurica Mokos
Hrvoje Potrebica

FOTOGRAFIJE KATALOŠKIH JEDINICA:

Boris Knez

CRTEŽI:

Krešimir Rončević
Martina Rončević

GRAFIČKO OBLIKOVANJE I PRIPREMA:

Boris Knez, Gradski muzej Požega

TISAK:

Grafika d.o.o, Osijek

NAKLADA:

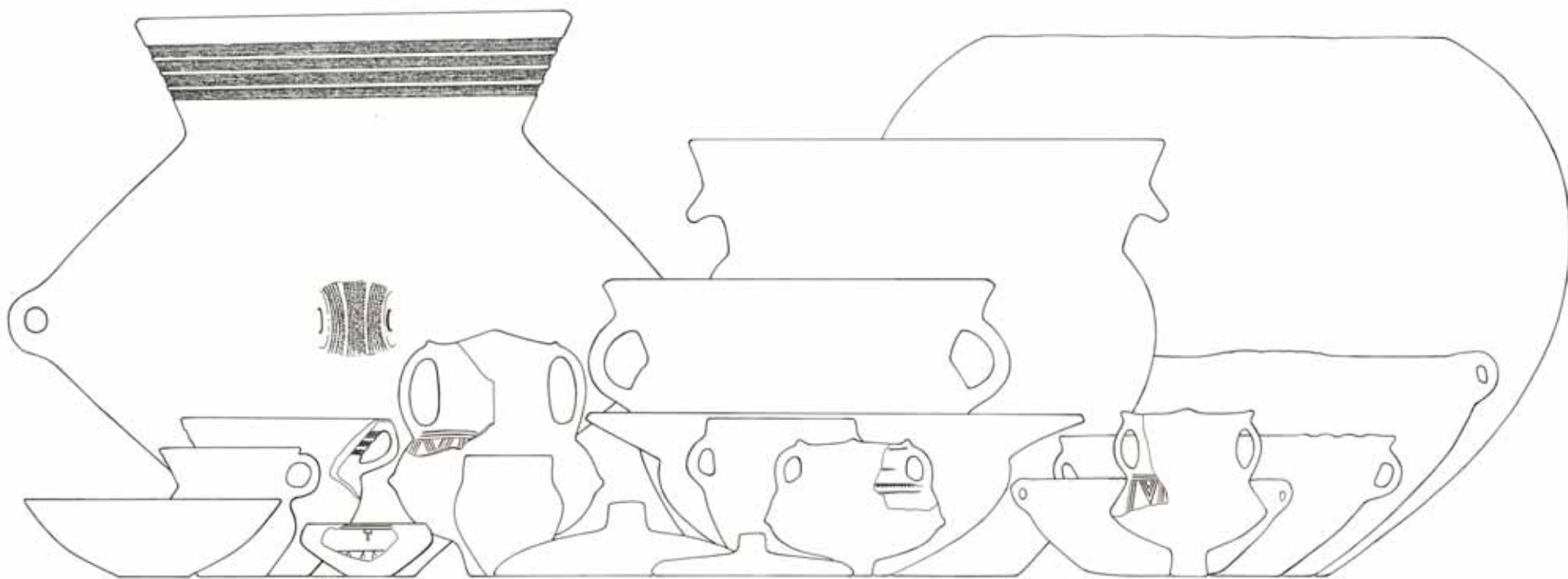
300 komada

ISBN

978-953-7838-10-2

9 789537 838102

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100